

den över rån ner till besättningen. Pappa ropade: "håll an" och så kunde han få hjälp att bli firad ner på däck och bli räddad.

Pappa trodde att vars och ens livstid var utmätt. Han berättade att han varit nära döden så många gånger och ändå klarat sig. Han blev 89 år.

Rättelser till sid 13 i

Skärgård nr. 60

1) Texten överst i högra kolumnen skall vara:

Sedan när kapten kom upp på morgonen gick jag till honom och sa att jag skulle ha en revolver. Han såg förvånad på mig. Men när jag talat om för honom att jag kunde skjuta, fick jag en revolver och en polisvissla. (Anm. Det understrukna saknades i texten.)

2) Åtta rader från slutet i den högra kolumnen står "kajen linjen". Ordet kajen skall bort. Med linjen menas ju ekvatorn.

Om du som läser det här har nr 60 tillgänglig, var snäll och rätta texten. Det skulle kännas bra för mig. M W

Diurhamn, en kostelig stor hamn"

av Jan Wernström

"Diurhamn, en kostelig stor hamn, för stora fartyg och är den bästa i hela skärgården, med leergrund till 6 famnars djup"

Citatet är hämtat från en lotsrulla från 1750-talet och visar på den stora roll som Djurhamn spelat för sjöfarten, både den civila och den militära, under flera hundra år.

Jag gör inte på något sätt anspråk på att ha utforskat Djurhamn och dess historia i mer vetenskaplig mening utan detta har gjorts mycket kompetent av män som Erik Alfred Jansson, Bertil Hedenstierna och andra forskare. Deras olika arbeten belyser Djurhamns historia på ett utmärkt sätt.

Det här är istället berättelsen om hur jag och några dykarkamrater inom Stockholms Sportdykarklubb gjorde en undersökning av Djurhamn på 1960-talet.

Men för att ändå teckna en bakgrund till våra dykningar i hamnen har jag sammanställt några uppgifter från framförallt Djuröboken av Erik Alfred Jansson. Det

är inte på något sätt en fråga om att "uppsöka hjulet" en gång till, utan avsikten är bara att göra några korta nedslag i Djurhamns långa historia innan jag kommer in på våra dykningar där på 1960-talet.

Djurhamn är ju känd som hamnplats alltsedan medeltiden, det finns uppgifter i arkiven om att både svenska och danska kungar använt sig av Djurhamn under i varje fall mer än 250 år. Den danske kungen Kristiern den I låg i Djurhamn år 1457 med sin flotta, efter att ha inkallats av den mäktige Svea rikes ärkebiskop Jöns Bengtsson Oxenstierna, för att med denne förhandla om den svenska kronan.

Den andra gången som Kristiern den I dyker upp i den svenska historien är 14 år senare strax före slaget vid Brunkeberg i oktober år 1471. Sturekrönikan, citerad i Djuröboken, beskriver på mustigt språk dessa händelser.

Kristiern den II, Kristian Tyrann kallad i Sverige, kom år 1518 till Djurhamn med den danska flottan. Slaget vid Brännkyrka

*Stockholms Sportdykarklubbs
båt vid Grytskär.*

följde vid midsommartiden. Stockholm belägrades utan att kunna intagas och danskarna blev kvar i Djurhamn ända till början av oktober. När Kristiern avseglade fanns den blivande svenska kungen Gustav Vasa med på skeppet.

Först i och med att Gustav Vasa blivit konung och år 1523 inköpt ett antal skepp från Lybeck, börjar svenska örlogsskepp dyka upp i Djurhamn. År 1536 skriver Gustav Vasa till sin amiral Måns Svensson att denne skall komma med flottan till Djurhamn för inspektioner. Kanske kan det verka underligt att kungen inte befaller sin amiral att segla in till huvudstaden, men som vi känner till är farleden både lång och krokig. Det kunde ta många dagar att segla in till Stockholm och det var alltså enklare att inspektera flottan ute i Djurhamn. Till skeppsgården vid slottet Tre Kronor förlades flottan bara under vintertid och under fredstid. Låg flottan i Djurhamn eller kanske ute vid Älvsnabben så var det både snabbare och enklare att löpa ut när så krävdes.

De svenska konungarna från Gustav Vasa till Gustav II Adolf har alla vid skilda tillfällen förekommit i Djurhamn. I arkiven finns brev och annan korrespondens där kungarna skriver om angelägenheter som rör rikets affärer.

År 1626 i juni månad avseglar Gustav II Adolf med totalt 14.000 man ombord i mer än 40 skepp från Djurhamn mot slagfälten i Preussen. Man kan väl antaga att anblicken av denna enorma flotta måste ha varit en imponerande syn den gången i Djurhamn.

I mitten av 1600-talet efter det att Dalarö skans uppförts år 1656, blev Dalarö platsen dit flottan mestadels förlades, och när Karlskrona anlagts vid slutet av århundradet, förlorade Djurhamn sin betydelse som flottstation.

Vilka var då skälen till att just Djurhamn fick sådan betydelse för sjöfarten?

Ja, i en ofta citerad passus från den sk "Palmsköldska samlingen" från omkring år 1700 heter det om Djurhamn: "att den är belägen vid stora sträckleden mellan

Dalaröön och Stockholm, der mäst alla farkoster för Skeepzleedens Krookheet skuld stadna och hampna måste”.

Den dåtida sjöfarten fick alltså ofta ligga och vänta på lämplig vind för att kunna passera detta besvärliga avsnitt av farleden för vidare färd till eller från Stockholm. Den krogrörelse som fanns vid hamnen från år 1659 och den kyrka som invigdes år 1683 bidrog naturligtvis till att Djurhamn blev en lämplig plats för att invänta de rätta vindförhållandena. Säkert var det även så att fartyg blev liggande i hamnen vid seglats sent på året, då storm eller is kunde helt förhindra vidare resa.

Hur hamnade då jag och mina dykarkamrater i Djurhamn?

Ja, under senare delen av 1950-talet (jag började dyka 1955) saknade vi båt och våra dykningar skedde mestadels från land. Med bil var det då enkelt att komma till ex vis Ramsmora där det ligger ett vrak strax öster om det gamla färjeläget.

Vi blev även bekanta med en Lennart Erlandsson i Stavsnäs och hade genom honom fått höra talas om fynd av keramik-

föremål funna på en plats i sundet mellan Grytskär och Långholmen i Djurhamn. Fynden hade bärgats i samband med fiske med nät av en Wille Ersson på Djurö, som var ganska övertygad om att fynden förmodligen kom från ett vrak som borde ligga i detta sund.

Med Lennarts båt for vi över till Grytskär för att undersöka platsen. Vi dök flera gånger mellan Grytskär och Långholmen (Valbergs holme) men utan resultat.

Vid de här dykningarna på 1950-talet saknade vi både bra dykutrustningar och god dykrutin. Dykardräkterna skulle vara ”torra” men för det mesta läckte skarvarna på dräkterna som såll och dykningarna blev därför aldrig särskilt långvariga ty vi frös mycket.

Det är möjligt att det låg ett vrak på platsen, men vår dykkunnighet var som sagt ännu rätt dålig och då vi slogs mot kyla, det stora djupet på mer än 20 meter, dåligt fungerande dykutrustning och mörker så var vi glada om vi överhuvudtaget någon gång kunde ta oss hela vägen ner till botten. Det säger sig själv att våra förutsätt-

Trefotsgrötor funna i sundet mellan Grytskär och Långholmen.

ningar till en effektiv genomsökning av området var obefintliga. Efter ett antal dykningar insåg vi att "det här klarade vi inte av."

Vi avbröt alltså våra försök att hitta det vrak vilket vi var övertygade om att det låg i sundet och sökte oss mot nya dykmål, samtidigt som vi vartefter tränade upp vår dykförmåga och även köpte bättre utrustningar. Vi deltog i dykarskolor på västkusten, några av oss arbetade som professionella dykare vid en skrotbärgning nere vid Landsort. På västkusten dök vi på vrak från andra världskriget, på djup ner till 50 meter. Med åren tyckte vi att det här med dykning klarade vi ganska bra. Med andra ord: vi kunde nu utföra ett arbete under vatten, dvs dyka ner, navigera och söka efter det vi var på jakt efter och detta utan att behöva bekymra oss om utrustningen som sådan.

Vår dykkunnighet hade nu blivit ett medel för att nå vissa mål!

På våren 1964 då vi funderade över vilken del av skärgården vi den sommaren skulle söka oss till var Djurhamn ett av flera alternativ. Det förmodade vraket vid Grytskär lockade och vi beslöt att en gång för alla lokalisera detta och se vad som fanns där i djupet. Från min dykdagbok kan jag läsa om våra första dykningar i Djurhamn.

17-18 maj år 1964. *"Dyksäsongen började vid Valbergs holme vid Stavsnsäs. Vi var fem man som dök i sundet mellan Valbergs holme och Grytskär. Vi dök ner längs en nästan vertikal vägg och nådde botten på 25 meters djup. Sikten var mycket god denna dag. Nästan genast fann vi krukskärvor och en hel hög med buteljer. Det verkar som det skulle kunna finnas något på denna plats. Inte ett vrak ty något sådant har vi inte sett. Däremot tror vi att det skall gå att hitta mer keramik och*

liknade. Vi får se nästa gång vi kommer hit."

Vid denna första dykning i Djurhamn var vi fem man som deltog. Senare var vi för det mesta bara fyra dykare, nämligen Bengt Gylleus, Bertil Andersson, Ulf Persson och jag själv Jan Wernström. Några av oss hade dykt tillsammans långt före djurhamnstiden, och vi har fortsatt länge därefter.

Nästa dyktillfälle kom i slutet av maj. Efter att ha ordnat sommarplats vid varvet gick vi bort mot Grytskär. Vi bytte om, dök i sundet mellan Grytskär och Långholmen (Valbergs holme) och började ute på djupt vatten. Det var säkert upp emot 30 meter djupt. Det var en mycket stor skillnad nu jämfört med dykningarna på 50-talet. Visserligen var det ganska mörkt men vi hade lampor med oss, och då vi inte hela tiden behövde bekymra oss om våra utrustningars funktion så kunde vi koncentrera oss på sökning efter det förmodade vraket. Något sådant fann vi emellertid ej. Vi drog oss därefter norrut genom sundet upp mot grundare vatten och fann nästan genast flera föremål som trefotsgrytor och krukor. Vi hittade även tallrikar, flaskor och lergodsfat, man såg att en del var gammalt, en del var tydligt modernare.

En del av ett lergodsfat var märkt med årtalet 1703 i botten. Jag tror det var då när vi betraktade denna skärva och de övriga fynden på båtens däck som vi insåg att vi kommit på något mycket intressant, och att vi borde göra en utförlig undersökning av området.

Vi hade tidigare lärt oss att dyka med ett så kallat skärplan. Det se ut som en stor vinge med två handtag i vilka dykaren håller tag. Vinge och dykare släpas efter en båt i sakta fart, högst 2-3 knop. Det är ju åtskilligt snabbare än vad en dykare kan

*Bottendel av
lergodsfat.*

förflytta sig och med ett skärplan kan man avsöka stora områden, förutsatt att sikt och bottenförhållanden så medger.

Då djupet i Djurhamnsbassängen håller sig runt 10-12 meter och då botten mestadels är slät ler- eller sandbotten, så är det idealiskt för skärplansåkning. Vi satte igång att köra fram och tillbaka i hamnens längdriktning och såg massor av sådant som krukskärvor, glasflaskor, trefotsgrytor och andra föremål. Våra dykningar fortsatte nästan varje helg och mängder av föremål bärgades.

Tidigt tog vi även kontakt med Statens Sjöhistoriska Museum för att samarbeta med detta, och deras personal var flera gånger med oss ute vid våra undersökningar. Vi hade funnit ut ett system där vi simmade på kompasskurser efter ett rutnät vi gjort på en sjökort. Hela hamnområdet delades in i 24 rutor om 100x100 meter. Dvs totalt 240.000 kvadratmeters yta. Kompassen gjorde att vi

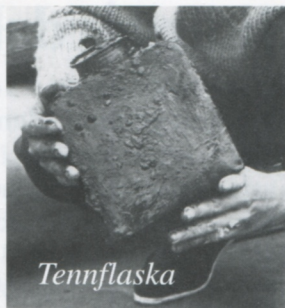
*Föremål av stengods. Det vänstra
märkt 1591.*

kunde undersöka ruta för ruta med ganska stor noggrannhet, samt att hålla reda på var vi fann de olika föremålen. Vi kan naturligtvis inte påstå att vi sökte igenom hela denna väldiga yta, men en stor del klarade vi dock av. Självklart blev det så att vi koncentrerade våra resurser till de områden där vi såg att det fanns fler fynd än i andra delar av hamnbassängen.

Dykningarna fortsatte hela hösten 1964, säsongen 1965 och även en del av 1966. Avsevärda mängder fynd fördes in i våra fyndjournaler. Vi hittade krukor med ännu bevarade rester av livsmedel som ex.vis fett. Vinflaskor med innehåll, dock inget drickbart vin. Andra fynd var två ålderdomliga dryckeskarl av tenn. Ett hade en medaljong i botten med en Kristusbild. Ett mycket vackert smalt stengodskrus, kanske av tyskt ursprung, var ett av de finare fynden. En del av ett Bartmanskrus var märkt med året 1591.

Vi fann en helt intakt tennflaska med en rymd av en kanna, eller 2,6 liter. Totalt bärgades mer än 1000 föremål, det allra mesta naturligtvis trasigt. Det som gått sönder hade väl bara kastats i sjön, inte helt olik hur det går till även idag? Efter det att vi avslutat våra dykningar satte Sjöhistoriska museet upp en utställning våren 1968 kallad "Djurhamn, historisk ankargrund" där många av fynden presenterades. Själva sökte jag och mina dykarkamrater oss mot nya dykmål i skärgården.

Museet säljer en bild av Djurhamn tecknad av Carl XIII. [Red's anm.]

Tennflaska